

Марта Іванівна КОПИТКО

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Львівський державний університет внутрішніх справ
E-mail: marta_kernytska@ukr.net

**НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ВЛАСТИВІСТЬ СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Копитко, М. І. Невизначеність як властивість середовища функціонування промислових підприємств [Текст] / Марта Іванівна Копитко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 17. – № 2. – С. 61-68. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. У статті досліджено невизначеність як невід’ємну характеристику середовища функціонування промислових підприємств. У зв’язку з тим, що вона обумовлюється процесом діяльності людей та характером сприйняття, методами передачі та обробки інформації, її класифіковано на невизначеність, передумовою якої є умисне або неумисне викривлення інформації індивідом (працівником), інституційну невизначеність, технологічну та організаційну. Встановлено факт впливу невизначеності умов середовища на сферу гарантування економічної безпеки промислових підприємств, що виявляється через існування викликів, ризиків, загроз та небезпек. З метою побудови процесу підтримки стабільного рівня економічної безпеки промислових підприємств, а також попередження / нейтралізації впливу ризиків / загроз деталізовано структуру процесу підтримки стабільного рівня економічної безпеки з урахуванням впливу ризиків та загроз дотримуватися підходу. Встановлено, що результативність управлінської діяльності щодо мінімізації впливу ризиків та загроз визначається рівнем ризику, рівнем впливу загрози, рівнем можливих втрат та рівнем економічної безпеки промислового підприємства, цю залежність зображено графічно. Для підтримання стабільного рівня економічної безпеки промислового підприємства, що свідчить про високий рівень ефективності діяльності, припустимими є лише низький рівень ризику та низький рівень загрози. За таких умов управлінці можуть приймати рішення, які дозволять підтримувати бажані значення показників діяльності. У випадку вищих значень рівнів загроз та ризиків ускладнюється процес прийняття управлінських рішень, що може призвести до негативних наслідків діяльності та зниження рівня економічної безпеки суб’єкта господарювання. Результатом дослідження є поділ діапазону рівня економічної безпеки на три зони. Зона 1 характеризується низьким рівнем ризику (загрози), що не створює перешкод для підтримки існуючого рівня економічної безпеки промислового підприємства. У зоні 2 рівень ризику (загрози) є вищим, що зумовлює потребу розроблення комплексу заходів щодо їхньої мінімізації. У зоні 3 найдоцільнішим є використання методів антикризового управління, адже тут можлива втрата майна чи зупинка діяльності промислового підприємства.

Ключові слова: невизначеність; економічна безпека; промислове підприємство; ризики; загрози; управлінська діяльність.

Marta Ivanivna KOPYTKO

PhD in Economics, Associate Professor,
Department of Management,
Lviv State University of Internal Affairs
E-mail: marta_kernytska@ukr.net

UNCERTAINTY AS A PROPERTY OF ENVIRONMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISES FUNCTIONING

Abstract

This paper explores the uncertainty as an integral characteristic of environment of enterprises functioning. Due to the fact that it is caused by the process of human activity and the nature of perception, methods of transmission and processing of information, it is classified as the uncertainty. Its precondition is intentional or unintentional distortion of information by the individual (employee), institutional uncertainty, technological and organizational ones. It has been defined the fact of the impact of uncertainty on the scope of environmental conditions to guarantee economic security of enterprises, which is manifested in the existence of challenges, risks and threats. To enable the process of maintaining a stable level of economic security of enterprises, as well as prevention / neutralization of the risks / threats it has been detailed a structure of the process of maintaining a stable level of economic security, taking into account the impact of risks and threats stick approach. It has been established that efficiency of management activity as for the minimization of the impact of risks and threats is determined by the risk-impact threat level of possible losses and the level of economic security of industrial enterprises. This dependence is graphically represented. To maintain a stable level of economic security of industrial enterprises that indicates a high level of performance, it should be noted that low risk and low threat are the only valid ones. Under such conditions, managers can make decisions that will support the desired value of performance indicators. In the case of higher values of the level of threat and risk, the process of decision-making becomes more complicated, which can lead to negative effects of and reducing the economic security of the entity. The separation of range of economic security into three zones is the result of our investigation. Zone 1 is characterized by a low level of risk (threat) that does not interfere with the existing level of support for the economic security of industrial enterprises. In zone 2 the level of risk (threat) is higher, which leads to the need to develop a set of measures for their minimization. Zone 3 is the most appropriate one to use the methods of crisis management, because there can be loss of property or cease of the activity of the industrial enterprise.

Keywords: *uncertainty; economic security; industrial enterprise; risks; threats; management activity.*

JEL classification: L23, L62, M21

Вступ

Функціонування сучасних промислових підприємств відбувається в умовах невизначеності. Економічне середовище містить значну кількість учасників, які характеризуються складною структурою, моделлю поведінки на ринку тощо. Ці фактори зумовлюють появу чинників невизначеності у внутрішньому та зовнішньому середовищі кожного суб'єкта господарювання. У зв'язку з цим виникає потреба прийняття специфічних управлінських рішень, які дозволять мінімізувати рівень впливу невизначеності та утримати достатній рівень економічної безпеки суб'єкта господарювання у вітчизняній промисловості.

Невизначеність середовища функціонування досліджується значною кількістю науковців, варто, наприклад, назвати праці [1-4; 6], але нерозв'язаною залишається проблема поєднання впливу невизначеності на рівень економічної безпеки промислових підприємств та розроблення управлінських заходів, які б дозволили її контролювати з огляду на цілі суб'єкта господарювання.

Мета статті

Мета статті – дослідити особливості та структуру невизначеності умов функціонування промислових підприємств та розробити рекомендації для врахування її при прийнятті рішень з метою стабілізації рівня економічної безпеки.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких задач:

- розробити класифікацію невизначеності середовища функціонування промислових підприємств;
 - розробити структуру процесу підтримки стабільного рівня економічної безпеки з урахуванням впливу ризиків та загроз;
 - встановити результативність управлінської діяльності щодо мінімізації впливу ризиків та загроз на рівень економічної безпеки промислових підприємств.
-

Виклад основного матеріалу

Невизначеність обумовлюється процесом діяльності людей та характером сприйняття, методами передачі та обробки інформації. З огляду на це невизначеність можна класифікувати наступним чином:

- невизначеність, передумовою якої є умисне або неумисне викривлення інформації індивідом (працівником);
- інституційна невизначеність – обумовлена стереотипним сприйняттям інформації, тобто вона формується на основі системи, яка підтримується діяльністю суспільних інститутів і може суттєво впливати на процес діяльності промислового підприємства;
- технологічна – формується на основі фізичної неспроможності отримати, проаналізувати та використати з метою прийняття управлінських рішень всієї наявної у середовищі інформації;
- організаційна – виникає в результаті невідповідності часу сприйняття, опрацювання і передачі інформації інформаційними каналами всередині промислового підприємства та тривалості терміну, протягом якого вона зберігає свою актуальність для прийняття адекватних управлінських рішень [1].

На промислове підприємство діють усі види невизначеності середовища. Можна зауважити їх тісне переплітання, що значно ускладнює процес їхньої ідентифікації та подолання.

Досліджуючи сферу гарантування економічної безпеки промислових підприємств (ЕБПП), можна встановити факт впливу на неї невизначеності умов середовища, що втілюється в існуванні викликів, ризиків, загроз та небезпек. Структурна схема існування невизначеності у процесі діяльності промислового підприємства наведена на рис. 1.

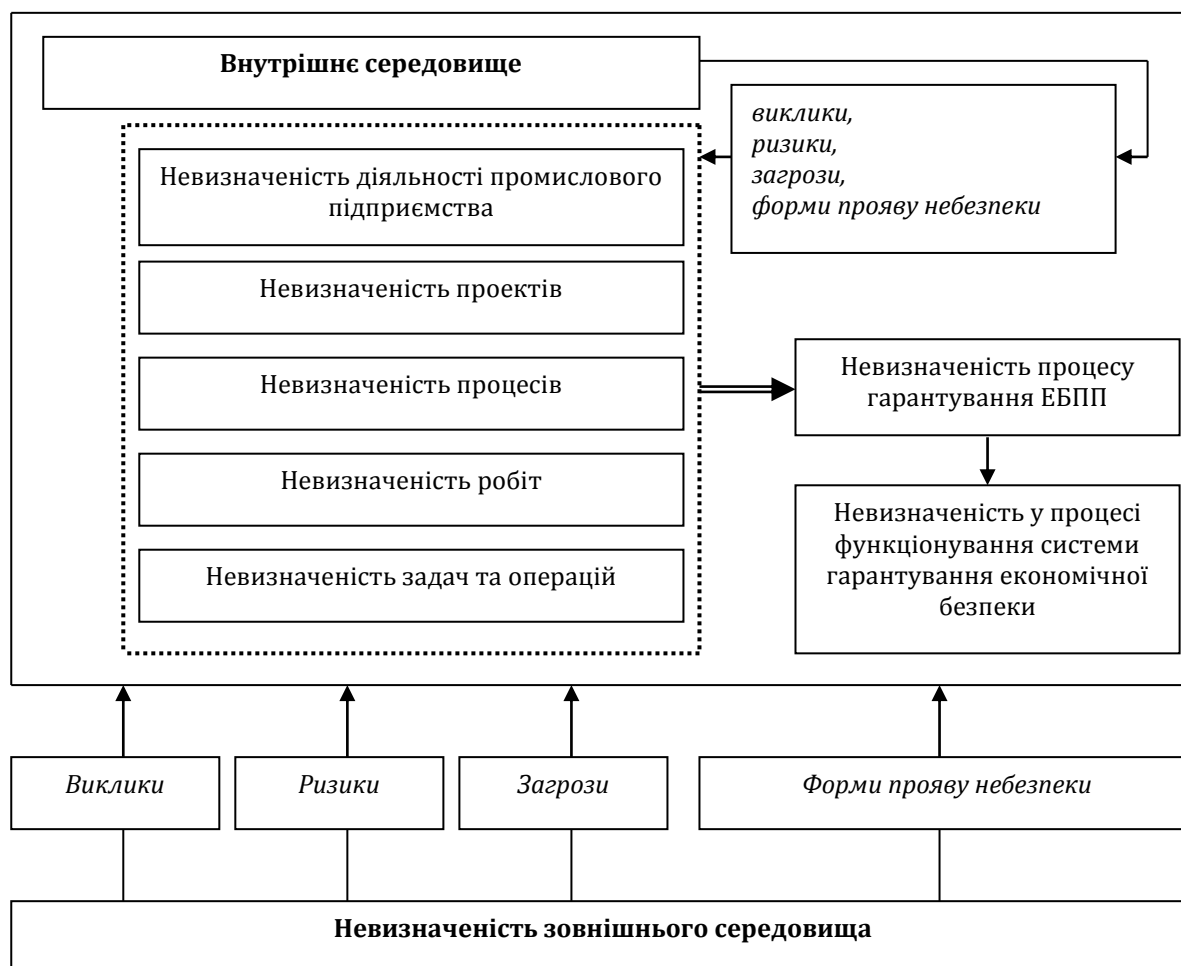

Рис. 1. Структурна схема існування невизначеності у процесі діяльності промислового підприємства*

* Розроблено автором

Важливість невизначеності полягає в тому, що вона є чинником, який не дозволяє досягнути бажаних показників діяльності, в тому числі високого рівня гарантування економічної безпеки. Невизначеність характеризують фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, ступінь впливу та/або значення

яких частково відомі або не відомі повністю [2].

Загалом невизначеність у моделях прийняття рішень представлена наявністю декількох можливих розв'язків кожної альтернативної ситуації. Невизначеність характеризується такими поняттями як непередбачуваність, випадковість, неоднозначність, нечіткість. У випадку притаманності зазначених характеристик управлінським рішенням останні не можуть визначати гарантований результат альтернативної ситуації. За таких умов обов'язковим є дослідження або всіх можливих, або найбільш ймовірних результатів.

Невизначеність можна поділити на два види:

- невизначеність середовища;
- невизначеність особистісна [3].

Невизначеність середовища обумовлюється неповнотою інформації про фактори впливу внутрішнього і зовнішнього середовища, а особистісна – неоднозначністю сприйняття однієї і тієї ж ситуації різними людьми залежно від мотивів, рівня знань та досвіду, думок, емоційного стану тощо.

Здебільшого невизначеність щодо діяльності промислового підприємства втілюється в загрозових ситуаціях, виникнення яких у процесі гарантування економічної безпеки може мати значні негативні наслідки.

Зважаючи на те, що діяльність підприємства постійно зазнає впливу деструктивних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, виникає необхідність визначення діапазону значень показників тієї чи іншої функціональної складової діяльності, які дозволяють підтримувати належний рівень економічної безпеки, а також при їх впливі настає ситуація, що потребує термінового втручання з метою її стабілізації. Але управлінським рішенням, які приймаються для нейтралізації впливу згаданих факторів, також притаманна невизначеність, що розуміється як форма діалектичного зв'язку необхідного та випадкового [4].

Причинами невизначеності можуть бути:

- випадкові помилки управлінського персоналу;
- непередбачені зміни умов розвитку внутрішнього і зовнішнього середовища;
- неминучі похибки при аналізі складної системи «природа – суспільство – підприємство – колектив – людина»;
- запізнення у використанні новітніх розробок НТП;
- об'єктивним або суб'єктивним впливом людського фактора тощо [4].

Обов'язковим аспектом при прийнятті управлінських рішень для стабілізації рівня економічної безпеки є чітке розуміння відмінностей між потенційною втратою (зумовлюється появою ризиків) та реальною втратою (зумовлюється появою загрози). Варто пам'ятати, що прийняті управлінські рішення у сфері гарантування економічної безпеки також мають притаманний їм ступінь невизначеності та ймовірного характеру.

З метою побудови процесу підтримки стабільного рівня економічної безпеки промислових підприємств, а також попередження / нейтралізації впливу ризиків / загроз варто дотримуватися підходу, наведеного на рис. 2.

Розроблення сценаріїв прийняття або відхилення змін дозволяє визначити можливий шлях розвитку промислового підприємства в майбутньому на фоні існування впливу ризиків та загроз, а також визначити набір управлінських рішень, що сприятимуть стабілізації ситуації.

Результативність управлінської діяльності щодо мінімізації впливу ризиків та загроз визначається рівнем ризику, рівнем впливу загрози, рівнем можливих втрат та рівнем економічної безпеки промислового підприємства (рис. 3 а), б)).

Для підтримання стабільного рівня економічної безпеки промислового підприємства, що свідчить про високий рівень ефективності діяльності, припустимими є лише низький рівень ризику та низький рівень загрози. За таких умов управлінці можуть приймати рішення, які дозволять підтримувати бажані значення показників діяльності. У випадку вищих значень рівнів загроз та ризиків ускладнюється процес прийняття управлінських рішень, що може призвести до негативних наслідків діяльності та зниження рівня економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Зона 1 (див. рис. 3) характеризується низьким рівнем ризику (загрози), що не створює перешкод для підтримки рівня ЕБПП.

–

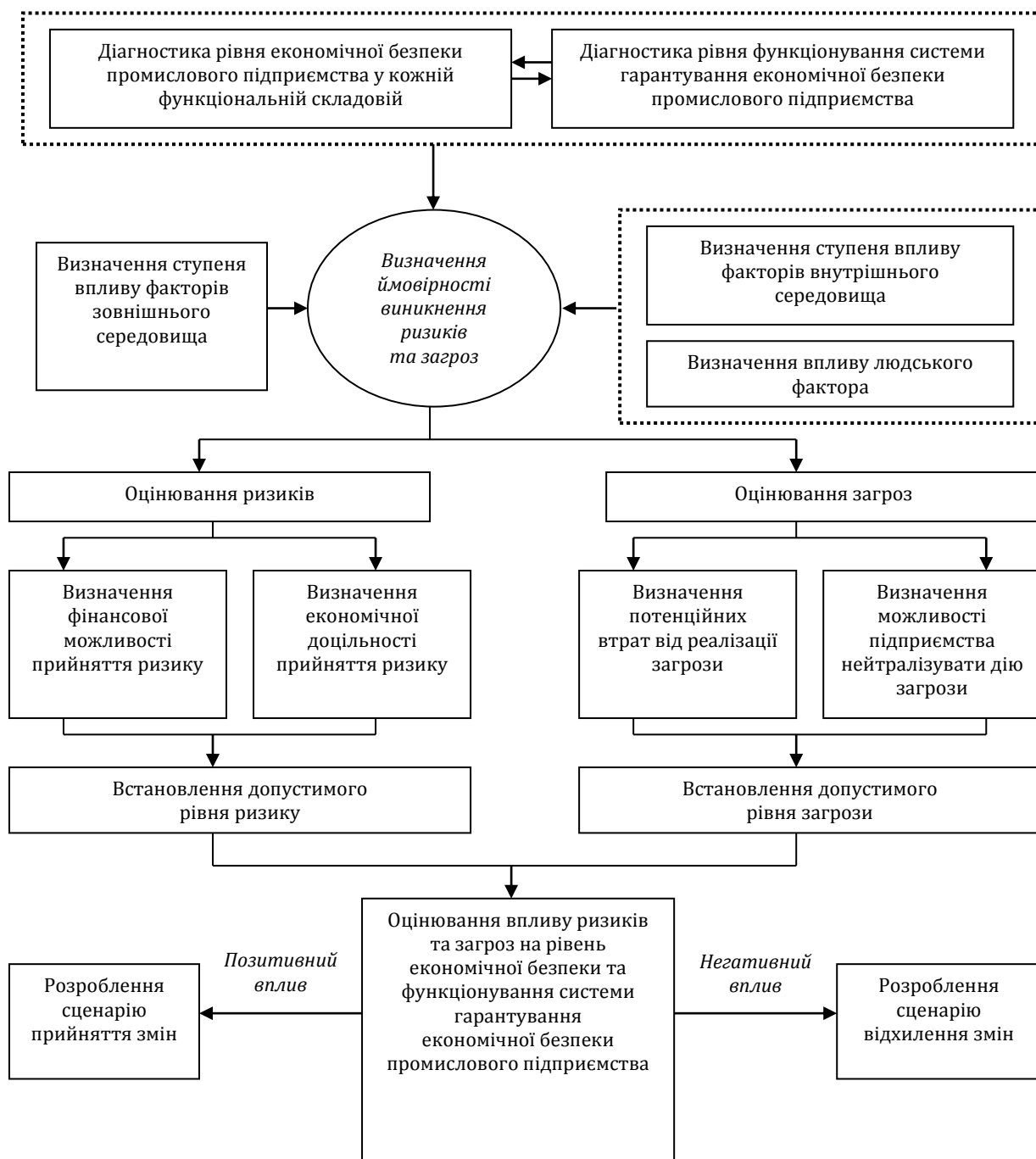
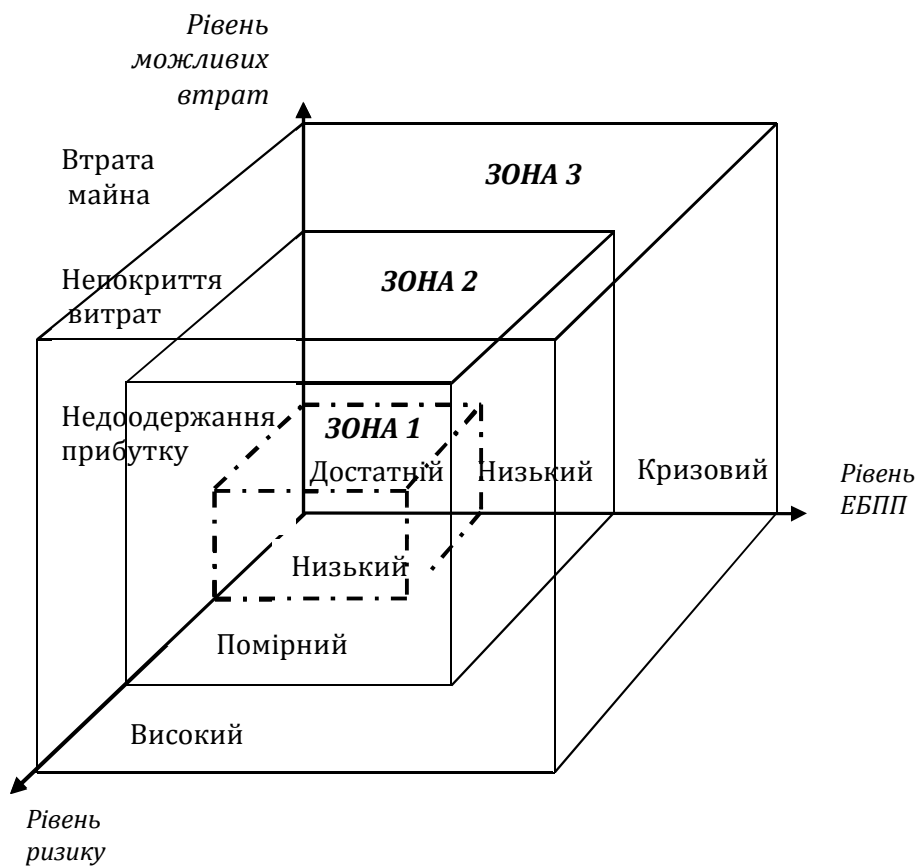
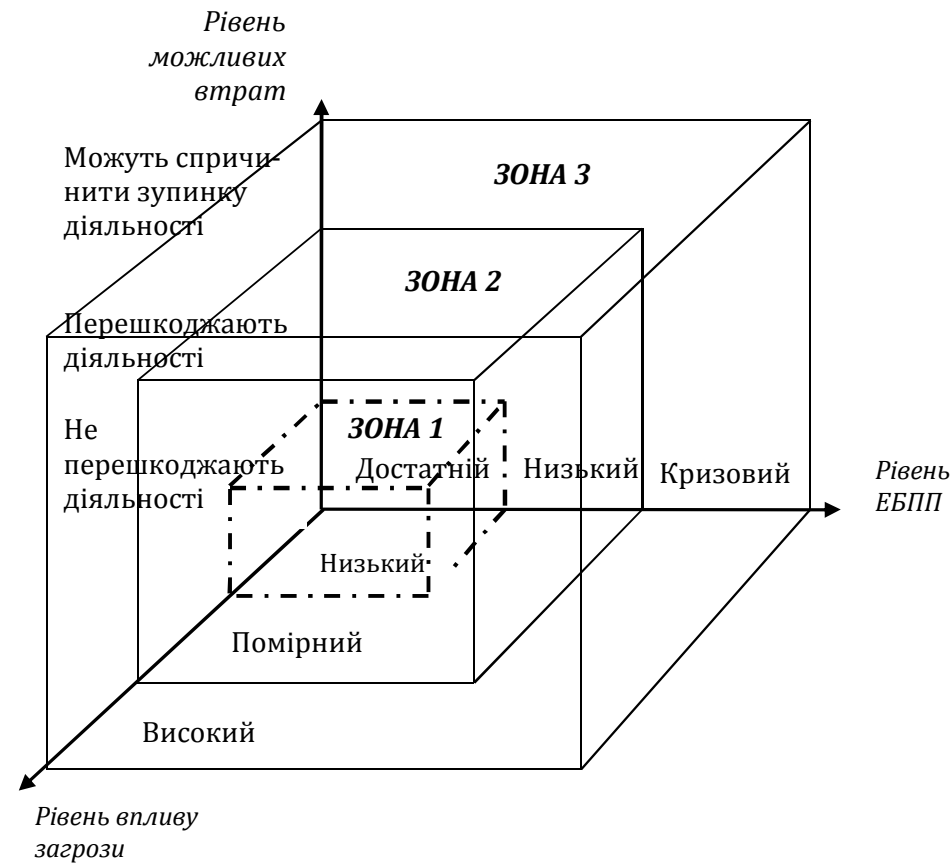

Рис. 2. Структура процесу підтримки стабільного рівня економічної безпеки з врахуванням впливу ризиків та загроз*

* Розроблено автором

а)

б)

Рис. 3. Результативність управлінської діяльності щодо мінімізації впливу ризиків (а) та загроз (б) на рівень ЕБПП*

* Розроблено автором на основі [4-7]

У зоні 2 рівень ризику (загрози) є вищим, що зумовлює потребу розроблення комплексу заходів щодо їхньої мінімізації:

- хеджування – діяльність, яка спрямована на зниження цінних ризиків через укладення ф'ючерських угод (передбачають контрактну домовленість щодо постачання (купівлі) у визначений у майбутньому час певної кількості товару за ціною на момент укладання угоди);
- диверсифікація ризиків – дозволяє так розподілити кошти між проектами, що підвищення рівня ризику одного нівелюється зниженням рівня ризику іншого;
- формування відповідної інформаційної бази, що дозволяє попередити зростання ризиковості;
- формування вищих вимог до процедури підбору кадрів та їхньої атестації;
- організація захисту підприємства, в тому числі фізична безпека, захист комерційної таємниці;
- страхування – передбачає захист від несприятливих змін внутрішнього та зовнішнього середовищ та дозволяє гарантовано отримати запланований економічний ефект;
- постійний моніторинг зміни умов зовнішнього та внутрішнього середовищ [8];
- виявлення слабких сигналів зовнішнього та внутрішнього середовищ і здійснення на їхній основі антисипативного управління.

У зоні 3 найдоцільнішим є використання методів антикризового управління, адже тут можлива втрата майна чи зупинка діяльності промислового підприємства. Антикризове управління передбачає здійснення низки організаційних, виробничих, економічних, інвестиційних, зовнішньоекономічних, соціальних, екологічних заходів, спрямованих на фінансово-економічне оздоровлення підприємства, неспроможного виконувати свої зобов'язання [9].

Антикризове управління може вводитися лише за умови обґрунтованого висновку служби безпеки, погодженого з керівництвом підприємства.

У структурі служби безпеки залежно від розмірів та специфіки діяльності промислового підприємства повинні бути ризик-менеджери, до повноважень яких належатиме виявлення ризиків та інших дестабілізуючих факторів діяльності, а також управління ними і, що дуже важливо, координації зусиль різних підрозділів підприємства щодо мінімізації наслідків інцидентів унаслідок прояву небезпеки. Крім того, діяльність з управління ризиками та загрозами повинна містити:

- розроблення і реалізацію методики виявлення та оцінювання ризиків (загроз);
- визначення умов зниження рівня ризику (загрози), які адаптовані до особливостей підприємства;
- реєстрацію інцидентів, що трапилися;
- реєстрацію заходів щодо підвищення рівня опірності підприємства впливу дестабілізуючих чинників;
- постійний моніторинг проявів та слабких сигналів дестабілізуючих чинників;
- розроблення (адаптація) організаційної структури управління ризиками, розроблення положень та інструкцій для обумовлення її діяльності;
- постійне підвищення рівня кваліфікації ризик-менеджерів.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, досліджено невизначеність умов середовища функціонування промислових підприємств. Розроблено структуру процесу підтримки стабільного рівня економічної безпеки з урахуванням впливу ризиків та загроз як виявів невизначеності середовища. Результативність управлінської діяльності щодо мінімізації впливу ризиків та загроз запропоновано визначати на основі рівня ризику, рівня впливу загрози, рівня можливих втрат та рівня економічної безпеки промислового підприємства. Результатом дослідження є поділ діапазону рівня економічної безпеки на три зони.

Перспективою подальших досліджень можна вважати виявлення та аналіз факторів, які зумовлюють появу невизначеності, з метою впливу на них для стабілізації рівня економічної безпеки суб'єктів промисловості.

Список літератури

1. Мельник, А. В. Антикризисное управление организацией по слабым сигналам [Текст] : дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05. / Александр Васильевич Мельник – М. : РГБ, 2003. – 188 с.
2. Холина, А. Г. Управление предприятием в условиях неопределённости [Текст] / А. Г. Холина, О. Н. Миночкина // Материали III Всеукраїнської наукової конференції студентів «Проблеми управління виробничо-економічною діяльністю суб'єктів господарювання» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2012/fknt/kholina/library/article1.htm>.
3. Кулагин, О. А. Принятие решений в организациях [Текст] : учеб. пособие. – СПб. : Изд. дом «Сентябрь», 2001. – 148 с.

-
4. Донець, Л. І. Науково-методичний інструментарій управління економічною стійкістю підприємства з урахуванням ризику [Текст] / Л. І. Донець, О. В. Сергєєва // Економічний нобелівський вісник, 2014. – № 1 (7). – С. 148-154.
 5. Вербицька, Г. Л. Управління економічним ризиком [Текст] / Г. Л. Вербицька // Фінанси України. – 2004. – № 4. – С. 34-40.
 6. Донець, Л. І. Управління формуванням прибутку підприємства в умовах ринкових форм господарювання [Текст] : монографія / Л. І. Донець, С. М. Баранцева. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. – 255 с.
 7. Сергєєва, О. В. Діагностика економічної стійкості як складова системи управління підприємством [Текст] / О. В. Сергєєва // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса: ОДЕУ, 2007. – Вип. 27 – С. 320-326.
 8. Кокорева, О. В. Вдосконалення управління економічною безпекою туристичних підприємств на основі матриці «економічна безпека туристичних підприємств – ризик» [Текст] / О. В. Кокорева // Економіка Крима, 2012. – №1(38). – С. 274-277.
 9. Крикавський, Є. В. Логістика [Текст] / Є. В. Крикавський. – Львів: ЛДУ «Львівська політехніка», 1999. – 264 с.

References

1. Melnyk, A. (2003). Crisis management organization on weak signals, Abstract of Ph. D. dissertation, Economy and management of a national economy. Moscow.
2. Holina, A. G., Minochkina, O. N. (2012). Enterprise management under uncertainty, Proceedings of the III All-Ukrainian Scientific Conference of Students' "Problems of management of industrial and economic activities of economic entities". Retrieved October, 15, 2014, from : <http://masters.donntu.edu.ua/2012/fknt/kholina/library/article1.htm>.
3. Kulagin, O. A. (2001). Decision-making in organizations. SanktPeterburg : Sentyabr.
4. Donets, L. I., Serheyeyeva, O. V. (2014). Scientific and methodological tools control the economic stability of the enterprise risk. Ekonomichnyy nobelivskyy visnyk, 1, 148-154.
5. Verbytska, G. L. (2004). Managing economic risk. Finansy Ukrayiny, 4, 34-40.
6. Donets, L. I., Barantseva S. M. (2008). Office of formation of company profits in terms of market forms of management. Donetsk: DonNTU.
7. Sergeeva, O. V. (2007). Diagnosis economic sustainability as part of enterprise management system, Visnyk sotsialno-ekonomichnyh doslidzhen, 27, 320-326.
8. Kokoreva, O. V. (2012). Improvement of the economic security of tourism enterprises based matrix "economic security of travel businesses – risk. Ekonomika Kryma, 1(38), 274-277.
9. Krykavskyy, E. V. (1999). Logistics. Lviv : Lvivska Politekhnikha.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2014 р.